

ւանդի մը քովէն անցնիլ առանց ինչ
հիւանդութիւն ունենալն հարցընելու :

Միպերիացի օրիորդը :

(Տես երես 275)

Իրապօլիայի հեռաւորութեանը մի-
ջոյ թիւ իշխանութեան տնէն խա-
թուն մը տեսնելով որ առտուրնէ սկը-
սեալ դեռ չդառնար սիպերիացի աղջի-
կը, հարցուց հետը ընկերացող ծառա-
յին և իմացաւ որ Պ . Ս ին հետ
կառք մտեր էր արքունիք երթալու հա-
մար . ուրեմն Իրապօլիայի կայսեր
մօրը ներկայանալը ծածուկ չէր մնա-
յած :

Երբոր Իրապօլիա մօտ երեկոյեան
ժամն իննին տուն դարձաւ՝ մէկէն դահ-
լիճը կանչուեցաւ , և այս առաջին ան-
գամն էր . իրեն ընդունած չնորհքը զա-
մենքը թեթեւ մը վարանեցուց . բարե-
կամենքն և որ աւելի զարմանալին է
նոյն իսկ անոնք որ անտարբեր եղած
էին ինչուան այն ատեն , հիմա սաստիկ
կ'ուրախանային իրեն բաղդին վրայ .
ամենուն աչքին զարկաւ իրեն սիրելի
կերպն ու գեղեցիկ աչուրները . իսկ
երբ կայսեր մօրը տուած խոստմունք-
ները պատմեց և իր ունեցած ակնկա-
լութիւնները զհայրը ազատելու հա-
մար՝ տեսան որ շատ բնական ու դիւ-
րին էր : Ինկերութեան մէջէն շատ
անձինքներ՝ վեհանաճութեամբ խօսք
տուին որ բարեխօս և պաշտպան ըլլան
իրեն համար պաշտօնեային առջև . վեր-
ջապէս , առհասարակ ամենուն դէմքին
վրայ հաճութիւն մ' երեցաւ , և խա-
ղացողն իսկ ունեցածները լմնցնելէն
վերջը յայտնի գութ մը ցուցուց Իրապ-
օլիայի վրայ , որ քիչ ատենէն իրեն
սենեակը քաշուեցաւ և սկսաւ աղօ-
թել , չնորհակալ ըլլալով Եստուծոյ ի-
րեն ըրած անակնկալ չնորհացը համար :
Երբ օրուան մէջ ունեցած բարեբաղ-
դութեանը պատճառաւ երկայն ժա-
մանակ քունը չտարաւ , որ շատ անգամ

հանդիպեր էր իրեն այլ և այլ պատ-
ճառներով :

Երկրորդ օրն երբ արթնցաւ և առ-
ջի օրուան անցածներուն յիշատակը
միտքն ինկաւ՝ ուրախալից ձայնով մը
« Երբեք սուտ երա՞զ մ' է որ զիս կը
խաբէ , ըսաւ ինքնիրեն . իրաւցնէ ներ-
կայացայ կայսրութեան և ինքն անանկ
քաղցրութեամբ խօսեցաւ իմ հետս » :

Սրտին ուրախութիւնը հետզհետէ
կ'առաւելուր քանի որ իր գաղափար-
ներն քնոյ թմբութենէն կը պայծա-
ռանային : Ետպաւ զգեստներն հա-
գուեցաւ , և որպէս զի ապահով ըլլայ
առջի օրուան դէպքին ստոյգ ըլլալուն
վրայ , վազեց մէկէն դարանը բացաւ
որուն մէջը դրած էր կայսրութեան հրա-
մանաւր ընդունած ստակը :

Բանի մը օրէն կայսրութի մայրը
թուշակ մը սահմանեց Իրապօլիայի
համար , և անձամբ ներկայացուց կայ-
սեր և կայսրութեան՝ որ հաճութեամբ
ընդունեցան , և առատաձեռնութեամբ
հինգ հազար բողլէ պարգև տուին , և
հրամայեցին որ Իրապօլիայի հօրը
քննութիւնը նորէն սկսի :

Իրապօլիա մեծ գութ ու գորով
մը ազդեց մէկէն Պ . Ս ներ-
քին գործոց պաշտօնեային սրտին վրայ ,
ինչպէս նաև բոլոր իրեն ընտանեացը
վրայ և ամենայն դժուարութի դիւրն-
ցուց : Եւս մեծարոյ անձն երկու յատ-
կութիւն ունէր որ շատ քիչ անգամ
պաշտօնատեարց վրայ միացեալ կ'ըլլայ՝
այսինքն է իշխանութիւն և փափաք զու-
րիշներն իրեն պարտական ընելու . և
շատ անգամ այսպիսի ծառայութեամբ
որ սիրելի էր իրեն , ազատեր էր շատ
մը խեղճ ողորմելիներ իրենց թը-
շուառութենէն : Պ . Ս բնա-
կան մարդասիրութեամբ սկսաւ իրեն
յանձնուած դատաստանը վերաքննել ,
և ալ անկէ վերջը մեր գործունեայ
Իրապօլիան ամենևին նեղութիւն մը
չկրեց իրեն ապագայ բաղդին համար .
և արքունեաց ծանօթ ըլլալով և պաշ-
տօնէին խնամոցը արժանի ըլլալով՝ զար-
մացմամբ մը քան թէ ուրախութեամբ

կը տեսներ ամենուն իրեն համար ցույած հոգն ու փոյթը: Վաղքին մէջ եղող երեւելի անձինք և օտարազգի պաշտօնեայք ուղեցին ղինքը տեսնել և իրեն գործող յաջողութեանը փափաքեցան: **()**.*** իշխանուհին և **()**.*** խաթունը առանձին առանձին հարիւր բաղնիքներէ շնորհեցին:

Բայց Բրաքովիա այսպէս ամենէն մարդասիրութիւն ու շնորհք գտնելով իր կերպը չփոխեց և բնաւ թեթեւ ու նայնասիրութիւն մ'ալ չերեցաւ վրան: Բայն վստահութիւնն ունէր աշխարհքիս վրայ զոր պարզութիւնը կը շնորհէ, կը համարձակիմ ըսելու՝ այն անմեղութեան յանդգնութիւնը, որ ուրիշներուն չարութեանը չհաւտար:

Աշխարհքիս խորին ուսման ետեւ եղողները միշտ պարզ և պահանջմունք չունեցող կ'ըլլան. այնպէս որ երբեմն երկայն ժամանակ կ'աշխատին այն կէտն հասնելու համար ուսկից պէտք էր սկըսիլ: Բրաքովիա՝ արդարեւ պարզ և անպահանջող՝ կարօտութիւն չունէր որ այնպէս երեւնալու ջանայ, և ոչ երբեք կ'արհամարհուէր բարի ընկերութեան մէջ: Իւզիկ դատումն, իրաւախոհ՝ և բնական միտք մը յամենայնի ունեցած խորին տգիտութեանը մէջ զօրաւիգն էին իրեն, և շատ անգամ անակնկալ և անփոփոխելի պատասխաններովը շփոթեց անզգամները:

() մը բազմաթիւ հանդիսականաց առջև մէկը խօսքը բերնէն առնելով հարցուց թէ ինչ յանցանքի համար հայրը յաքօտր դատապարտուած էր: Բայնի ամարդի հարցման մը վրայ բոլոր ընկերութիւնը խոր լուծիւն պատեց, որով յայտնի երեցաւ թէ բընաւ մէկը չախորժեցաւ: Իսկ Բրաքովիա անզգամին վրայ ցուրտ և արգար բարկութեան աչքով մը նայելով՝ «Պարոն, ըսաւ, հայր մը ոչ երբեք յանցաւոր է իր աղջկանը համար, և իմ ալ անմեղ է»:

Երբոր գլխէն անցածները մանրամասն դէպքերով կը պատմէր, և առանց իրեն իմանալուն աղնուական բարուցն

յատկութիւնները կը յայտնէր, ոչ երբեք ինքը բորբոքեալ կ'ըլլար այն հիացմամբ ու եռանդեամբ ինչ որ կ'ազդէր ունկնդրաց վրայ. միայն իրեն եղած հարցմունքներուն պատասխան տալու և առջևինները գոհ ընելու համար կը խօսէր. և տուած պատասխաններուն մէջ, միշտ հլու թիւն մը կ'երեւար, և ոչ երբեք ինքզինքը ցուցնելու կամ զուրիշներն իրեն յանկուցանելու փափաք մը. կը զարմանար ամենուն միաբերան ղինքը գովելուն վրայ, և երբ չափազանցութեան կը տանէին կամ անախորժ կերպի մը՝ Բրաքովիա յայտնապէս տհաճութիւն կը ցուցնէր:

Բեդերսպուրկ անցուցած ժամանակ կը երբ հօրը յետս կոչուելու հրովարտակին կը սպասէր շատ մը ուրախութեան առիթներ ունեցաւ. ամենայն ինչ նոր էր իրեն համար, ամենայն բանի վրայ կը զարմանար. հետը ստէպ տեսնողները կը սքանչանային իրեն դիտողութեամբը այլ և այլ նիւթոց նըկատմամբ բրած հանձարեղ դատաւորներուն վրայ: Բքունական երկու խաթունայք՝ այսինքն **()**.*** կոմս հիները, որոնք իր վրայ մասնաւոր սէր ձգած էին, ուղեցին օր մը կայսերական պալատին ներքին տեսքը ցուցնել իրեն, և շատ զուարճացան Բրաքովիայի զարմանաց վրայ ամէն մէկ քայլ առնելուն ու այնչափ ունբաւ ճոխութիւն և անանկ ընդարձակ սենեակներ տեսնելուն: Երբոր **()**. Վեորքայ ըսուած հրաշալի դահլիճը մտաւ, կարծելով թէ եկեղեցւոյ մը մէջ կը մտնէ՝ երեսը խաչակնքեց. առանց ճանչալու նորէն տեսաւ քանի մը սրահներ ալ որոնց մէջէն մէյմը անցեր էր կայսրուհւոյն մօրը ներկայանալու օրը. այնչափ միտքը զբաղած էր նոյն օրը ունեցած հանգամանացը մէջ և հոն գալու ամենակարեւոր պատճառաց մէջը:

Տեսած հրաշալիքներովն զմայլած երկայն սենեկի մը մէջէն անցնելուն միջոց՝ խաթուններէն մէկը կայսերական դահլիճ ցուցուց. Բրաքովիա ահիւ և պատկառանք լցեալ մէկէն կանկաւ

աւ . “ ԲՆՏ , մօս է ուրեմն , ըսաւ , կայսեր գահը . ահա ուսկից սաստիկ կը վախէի Սիպերիոյ մէջ , ԲՆՍ մտածութեան արգէն իրեն պատճառած երկիւղը , կայսեր բարերարութեանց յիշատակը , հօրը մօտալուտ ազատելուն մտածութիւնը անասելի յուզմամբ լեցուցին իրեն երախտագէտ սիրտը . իրարու կցեց ձեռքերը , գոյնը նետեց , և այլայլեալ և սաստիկ տագնապեալ ձայնով “ ԲՆՏ աւսիկ այս է ուրեմն , կը կրկնէր , կայսեր գահը , և հրաման խնդրեց քովը մօտիկնալու և գողգղալով մօտեցաւ առաջնորդներուն օգնութեամբ , որոնք իրենք ալ սաստիկ ըզգացուեցան այս անկարծելի տեսարանին վրայ : Բրասքովիա գահին ոտքին առջև ծնկի վրայ եկած եռանդեամբ աստիճանները կը համբուրէր և արցունքներով կը թանար . “ Սիւ հայր իմ , կը գոչէր , տես թէ ԲՆՏուծոյ կարողութիւնը զիս ուր բերաւ : Սիւ ԲՆՏուած իմ , օրհնէ այս գահս , օրհնէ ասոր տէրը , և շնորհէ որ իր կենաց օրերը ամենայն բարութեամբ լի ըլլան , ինչպէս որ ինքը ինծի պարգևեց , ” :

Բժուարաւ անկէ ելաւ ուրիշ սենակ մտաւ , բայց խնդրեց մէկէն որ քաշուի զգացած եռանդուն յուզմամբն յոգնած ըլլալով , ուստի ուրիշ օրուան թողուցին պալատին միւս մասին այցելութիւնը :

Բանի մը օր վերջը նոյն երկու խաթունները զԲրասքովիա Սիպերիոյ ըսուած հրաշալի պալատը տարին , որուն ճոխութիւնքն , վեհ ու սքանչելի կերտուածքը դիւթական կարծես թէ կ'երեւան , և ինչուան այնատեն տեսածներուն մէջ ամէն բանէ աւելի ասիկա արորոժեցաւ : ԲՆՏին անգամն էր որ նկար կը տեսներ , ուստի շատ զուարճացաւ զանոնք դիտելով . շատիննիւթը ԲՆՏուածաշնչի պատմութենէն ըլլալն իմացաւ . բայց ԲՆՏ Դիորտանոյի մեծ նկարի մը առջևէն անցնելուն միջոց՝ որ կը ներկայացնէ զՍիւնէ արբեալ և կալեալ յայծամարդոց և ի սպանդարամետականաց՝ “ ԲՆՏաւ .

սիկ , ըսաւ , անպիտան նկարք մը : ԲՆՏ է նիւթը , և Խրբոր պատասխան տուին թէ նիւթը առասպելէ առնուած էր , հարցուց թէ ո՞ր առասպելէն . և որովհետեւ դիցաբանութեան ամենեւին գաղափար չունէր , շատ դժուար եղաւ մեկնելն ու համոզելը զինքը : “ ԲՆՏոր ասոնք ուրեմն ճշմարիտ չեն . — ահաւասիկ այծու ոտքերով մարդիկներ . — ինչ յիմարութիւն ոչ երբեք եղած բաները քաշել . կարծես թէ ճշմարիտ եղած բաներ կը պակսին , ” : ԲՆՏայէս Բրասքովիա քսանուամէկ տարուան հասակին մէջ կը սորվէր՝ ինչ որ սովորաբար տղայութեան ժամանակ կը սորվին շատերը . սակայն հետաքրքրութեամբ ամենեւին անխելք ու շաղիաղի չէր երեւար . քիչ բան կը հարցնէր , և կը ջանար որ ինքնիրեն հասկընայ ու գուշակէ ինչ նոր ու զարմանալի բան որ կը տեսնէր : ԲՆՏ բանէ աւելի կ'արորոժէր կրթեալ մարդկանց ընկերութեանը մէջ գտնուիլ՝ որ բնաւ մէկը իրեն վրայ չմտածէ , և անոնց խօսակցութիւնը լսէ . մասնաւոր ուշադրութիւն իւրաքանչիւր խօսողներուն երեսը կը նայէր , ու լսածն և հասկընալ կրցածը չէր մոռնար ամենեւին : Ստերիմ ծանօթից մէջ եղած միջոցն ակամայ երկու կայսրուհեաց իրեն ըրած սիրալիր ընդունելութեանը վրայ խօսք կը բանար . զգացեալ սրտիւ կը յիշէր իրենց ամէն մէկ խօսքը , և միշտ աչքերն երախտագիտութեան արցունքներով կը լեցուէին . և երջանիկ կը սեպէր ինքզինքը տեսնելով ուրիշներուն իրմէ աւելի ունեցած զարմանքը , և շատ կը զարմանար նաև ստէպ երբ իր ուղածին պէս չէին խօսեր :

Բայց սակայն հօրը յետոս դարձման համար ելլալիք արքունական հրովարտակը կարծածէն աւելի ուշացաւ . և երբոր իր բարեկամներն անոր դժուարութիւնները դիւրնցնելու կ'աշխատէին , Բրասքովիա այն երկու գերիները կը յիշէր որ իրեն ԲՆՏին ճամբայ ելլելու միջոցը ունեցած փոքրիկ դրամագլուխին իրեն պարգևեցին :

Եւ զանգամ անոնց վրայ խօսեր էր այնպիսի անձինքներու հետ որոնցմէ կերպով մը կրնար կախուիլ անոնց երջանիկ բաղդ մը ձեռք ձգելը. բայց իրեն խնամակալներն ամէնքն ալ միաբերան խորհուրդ տուին որ այս ալ չաւելցնէ հօրը եղած շնորհքին վրայ, և ինքը միայն վախով թէ ծնողացը խնդրոյն արդեւք չըլլայ՝ ետ կեցաւ իր բարի դիտաւորութենէն. բայց այս խեղճերուն բաղդը բանեցաւ և կայսրն ինքնին առիթ տուաւ Վրասքովիայի որ զիրենք ազատէ. վասն զի երբոր հօրը ազատութիւնը վճռող կայսերական հրովարտակը Սիպերիա խաւրուեցաւ, կայսրը պաշտօնէին յանձնէր էր որ այս բարի լուրն աղջկան իմացնէն ետեւ հարցնէ նաև թէ արդեօք անձնական ուրիշ խնդիրք մ'ալ ունի։ Վրասքովիա մէկէն այսպէս պատասխան տուաւ. «Ի՞նչ որ կայսրը կ'ուզէ գեռ շնորհք մ'ալ ընել հայրս ազատելէն ու զիս երջանիկ ընելէն վերջը, կ'աղաչեմ որ նոյն շնորհքը ծնողացս երկու թշուառ ընկերակցացն ընէ»։ Պ. տը Վ.*** իմացուց կայսեր Վրասքովիայի ազնուասիրտ երախտագիտութիւնն, թէ ինչպէս իրեն շնորհքը կ'ուզէր այն երկու մարդկանց համար գործածել, որոնք Սիպերիայէն ճամբայ ելլելուն միջոց քանի մը Կէէ տուեր էին։ Վրասքովիայի փափաքը կատարուեցաւ և իրենց ալ յետո դառնալուն հրամանը հօրը ազատութեանն համար խաւրուած հրովարտակէն քանի մը օր ետքը ճամբայ ելաւ. և այսպէս այն վեհանձն առատաձեռնութիւնն որով երկու գերիներն ձեռքերնէն եկածին չափ օգնեցին Վրասքովիայի ճամբորդութեանը՝ իրենց ազատութեանը գինն եղաւ։

Վրասքովիա ամէն փափաքին հասնելով՝ սկսաւ մտածել որ իր ուխտը կատարէ, և պանդխտութեամբ դէպ 'ի Վիէյ ճամբայ ելաւ։ Եւ սրբազան արարքը կատարելուն միջոց մտածելով Քրտուծոյ իրեն ըրած շնորհքները՝ հատապատկէս որչեղ որ իր օրերն Վ.

տուծոյ նուիրէ. և երբ այս նուիրման կրպատրաստէր ինքզինքը և կ'ուխտէր Վիէյ մէջ, իր հայրն ալ անդին Սիպերիոյ մէջ իր ազատութեանն անակն ունելի լուրն ընդունեցաւ. իր աղջկը քսան ամիս էր որ ճամբայ ելեր էր և ծնողացն համար անհնարին դժբաղդութիւն այն էր որ բնաւ լուր մը չէին առած։ Եւս միջոցին մէջ Վիէքսանդր կայսրը թագաւորեց. իր յաջողութիւն գահակալելուն առթիւ շատ մը գերեաց ազատութիւն շնորհեցաւ, բայց ասոնց թիւէն դուրս էին Վիւմի կառնաւորեալքը։ Իբրուլֆի և իր կնկանը վիճակը աւելի դառնացաւ, և յամենայն ակնկալութենէ զուրկ, նաև իրենց սիրելի զակէն ալ որ կ'օգնէր իրենց ապրելուն, թշուառութեան բեռան տակ ընկճուելու մօտ էին՝ երբ Վոպոլքի քաղաքապետէն խրկուած սուրհանգակ մը եկաւ զիրենք այն անդունդէն հանելու. և իրենց ազատութեան հրովարտակին հետ մէկտեղ անցագիր մ'ալ ընդունեցան Սուսստան մտնելու համար, և ստակի գումար մ'ալ ճամբորդութեան համար։

Եւս դէպքս հանդերձ իր հանգամանքներով շատ համբաւ հանեց Սիպերիոյ մէջ. Վիւմի բնակիչներն որ Իբրուլֆի կը ճանչնային, միանգամայն աւանին մէջ գտնուող գերեանքեր երբոր ճանչցան զինքը՝ մէկէն քօփ եկան. իսկ իր թշուառութեանն հին ընկերակիցները որ կը ծիծաղէին Վրասքովիայի ձեռնարկութեանը վրայ, և մանաւանդ անոնք որ ըստ ինքեան կրնային և ամենէին իր ճամբորդութեանը չէին ուզած օգնել, շատ կը փափաքէին որ ձեռնտու եղած ըլլային։ Իբրուլֆի ամենուն ըրած ուրախակցութեանցը շնորհակալ եղաւ, և իրեն երջանկութիւնը կատարեալ կ'ըլլար թէ որ երկու բարեկամները գերութեան մէջ թողուցան ալ չունենար, որոնց բաղդին յաջողութիւնը գեռ չէր գիտեր։

Եւս երկու ծերացած գերիները Վուկաչէֆի խռովութենէն 'ի վեր Սի.

պերիոդ մէջ էին, որուն դժբաղդաբար մասնակից եղեր էին իրենց երիտասարդութեանը միջոց: Ի դեռ լոֆ աղջկանը ճամբայ ելելէն ետեւ աւելի սիրով կապուած էր աս գերեաց հետ, և ի դեռ լոֆի այնչափ ծանօթներուն մէջէն միայն իրենք անկեղծ սրտիւ գթացեր ու օգներ էին խեղճ աղջկան: Եւ ատմը ժամանակ խօսակցութիւններն միշտ Վրասքովիայի վրայ էր, երբեմն իրեն յաջողութիւնները, երբեմն ալ ձախորդութիւնները գուշակելով՝ ինչպէս որ իրենց յոյսն կամ երկիւղը կ'ազդէր: Ի դեռ լոֆ ուզէր իրեն եկած օգնութեան մէկ մասն անոնց թողուլ՝ բայց յանձն չառին, և մէջերնէն մէկը՝ « Երաստութիւն չունինք, ըսաւ. դեռ քովս է այն կտոր մը ստակը որ Վրասքովիայի տուի ճամբայ ելելու միջոցն ու չառաւ », և իրենց չառնելն ամենեւին ի նախանձուէ չէր. բայց սատիկ վճատութեամբ կը տանջուէին այս երկու խեղճերը իրենց մի միակ բարեկամէն բաժնուելու լուրն առնելէն վերջը: Եւ ինչպէս Վրասքովիայի ճամբայ ելելուն միջոց իրենց ըրած խոստմունքը, վերջապէս հազարումէկ խօսակցութիւններէ ետեւ իշխմի բնակչաց հետ համոզուելով կայսեր ըրած ամենամեծ շնորհքին վրայ. մտքերնին դրին որ Վրասքովիա մոռցեր է զիրենք, և չհամարձակելով հօրն առջև գանգատիլ՝ իրենց սրտին ցաւը ծածուկ կը պահէին:

Ի դեռ լոֆին իրենցմէ բաժնուելուն նախընթաց օրը ներումն խնդրեցին ու իմացուցին որ չեն կրնար դիմանալ երկրորդ օրը իրեն անջատմանը ներկայ գտնուելու. երեկոյեան ժամն իննին դուրս ելան փնէն և մահուչափ լցեալ ցաւօք իրենց տեղը քաշուեցան: Ի դեռ լոֆ և իր կինն ասոնց երթալնէն վերջը երկար ատեն լացին իրենց երկու բարեկամացը վիճակը. « Ենչուտ, կ'ըսէին, Վրասքովիա զիրենք ալ մոռցած չէ. ո՞ր գիտէ ատենօք իրենց համար ալ շնորհք կ'ընդունի. մենք կը ստիպենք զինքը նոր փորձ մ'ալ իրենց

համար ընելու », և իսկ միսթարոսկան մտածութիւններով պառկեցան որպէս զի երկրորդ օրն առաւօտանց կանուխ պատրաստ ըլլան ճամբայ ելելու: Հագիւ թէ քնացեր էին որովհետեւ մը դրան զարնուելու ձայնը լսեցին. իրենց ազատութեան լուրը բերող մարդն էր՝ որ չգտնելով զպաշտօնեայն որուն որ յանձնուած էր ձեռքի թուղթը, և ի դեռ լոֆի տունը գիտնալով հոն եկեր էր՝ հետը մէկտեղ բերելով իրենց երկու բարեկամացն ազատութեան գիրն: Ի դեռ լոֆ աճապարեց ելաւ անկողնէն եկողը երկու գերեաց տունը տանելու համար. որոնք խեղճերը վերջին աստիճան յուսահատութեամբ իրենց բռնակարանը քաշուեր էին, և իրենց մերկ հիւզը մտեր և մթութեան մէջ նստարանի մը վրայ նստած լուռ մունջ կեցեր էին. վասն զի ինչ կրնային ըսել իրարու. ամէն յոյսերնին կտրուեր էր, և մշտնջենաւոր աքսորանաց մտածութիւնը նոր սաստկութեամբ կը վշտացնէր զիրենք:

Երկու ժամ էր որ այսպէս իրենց ներկայ և միանգամայն ապագայ կրեւի թշուառութիւններուն վրայ մտածելով կը տանջուէին, երբ յանկարծ աղօտ լապտերի լոյս մը փայլեցաւ իրենց փոքրիկ պատուհանին վրայ. մտիկ ըրին որ հիւզին մօտ բազմութիւն մարդկանց կու գային խօսելով: Եւ իսկ զարնուեցաւ. ծանօթ ու բարեկամական ձայն մը լսուեցաւ որ կը պոռար. « Բացէք, բարեկամք, բացէք. շնորհք, ձեզի համար ալ շնորհք », և իսկ լոֆն ու իր կինը մը չկրնար ստորագրել այսպիսի դիրք մը. քանի մը փայրկեան ուրիշ բան չսուեցաւ՝ բայց եթէ հատկեալ ու կիսակտուր իմաստներ. « Շնորհք... Ինչո՞ւ... Երբեք օրհնէ զինքը... Բանք Վրասքովիայ... Ի ինչ բարեբներ պարգևէ ազնիւ Վրասքովիային՝ որ զմեզ չմոռցաւ », և երբեք տան մը մէջ ասկէ աւելի երջանիկ անձինք կրնան եղած ըլլալ, և ոչ երբեք բոլորովին յուսահատ թշուառութենէ առ լիւրի և անսկսկալ երջան.

կութիւն աւելի երազ անոց մը կրնայ եղած ըլլալ :

Պաշտօնեայն ալ տունը դառնալով ու իմանալով որ տէրութեան սուրհանդակ մը զինքը կը փնտռէ՝ փութացաւ մէկէն երկու գերեաց գալու, և բացաւ թուղթը որուն մէջ երկու անցագիր կար երկու բարեկամաց համար, և Նրաքովիայի առ հայրն ուղղած նամակը, յորում կը գրէր թէ այսնոր շնորհքն ալ ընդունելէն վերջը չէր կրնար համարձակիլ իր երկու հին ընկերակցացն համար օգնութիւն խնդրելու : Բայց Նստուած զայն ալ շնորհեր էր իրենց այն վեհանձն պարգևին փոխարէն, որ ըրին իր Սիպրիայէն ճամբայ ելլելուն օրը : և նամակին մէջ գրէր էր երկու հարիւր բաւական նշանակազրաց գումար մը :

Իսկ Նրաքովիա Վիէվի մէջ սաստիկ անհամբերութեամբ կը սպասէր իրեն հօրը դարձին լուրն առնելու, և ժամանակին հաշիւն ընելով կը կարծէր որ կրնար թուղթ գրած ըլլալ իրեն : Բայց Վիէվի մէջ քոչ առնելով միտքը դրած չէր ամենեւին հոն հաստատուելու, այլ կ'ուզէր Վիժնիի վանքին մէջ մշտնջենաւորապէս կեանքն անցընել, ինչպէս որ աբբասուհւոյն խոստացեր էր : և ջերմեռանդութիւնը լմնցնելէն վերջը մէկէն թուղթ գրեց և շուտ մը ճամբայ ելաւ հոն երթալու : Բարի մայրապետն ալ անհամբերութեամբ Նրաքովիայի կը սպասէր և ամենեւին չէր իմացուցած հօրը հոն հասնիլը, որպէս զի յանկարծական զարմանք մը պատճառէ Նրաքովիայի : Բաւականատէն կար որ Սեբուստի իր կնկանն հետ Վիժնի էր : Նրաքովիա երբոր հասաւ՝ աբբասուհւոյն ոտքն ինկաւ որ բոլոր իր կուսաններովը վանքին դրան առջևը կեցեր էր զինքն ընդունելու համար : Բնակին իմ հօրմէս լուր մը չունիք, հարցուց արտորանօք : — « Երկուր աղջիկս, պատասխանեց աբբասուհին, քեզի տալու ամենաբարի լուրեր ունիմ իմ խուցս » : Բնանց աւելի բան մը ըսելու վանքին սրահներուն մէջէն

զինքն սկսաւ առաջ տանիլ : Կուսաններն ամէնքն ալ լուռ կեցեր էին և իրենց խորհրդական կերպովն կրնային տագնապէցնել զՆրաքովիա, թէ որ բարեսրտութեան ժպիտ մ'ալ չտեսնար ամենուն երեսին վրայ :

Երբոր աբբասուհւոյն սենեակը մը տաւ՝ տեսաւ իր հայրն ու մայրը որոնց նմանապէս չէին իմացուցած Նրաքովիայի գալուստը : Իրենք սկզբան իրենց սիրելի աղջիկը կրօնաւորական զգեստներ հագուած տեսնելով զարմացան, և երախտագիտութեամբ և միանգամայն ցաւօք սրտերնին լեցուած ծնկի վրայ ինկան իր առջևը : աս որ տեսաւ Նրաքովիա ցաւագին ձայնիւ ճչելով ինքն ալ ծունկ չօքեցաւ : « Ի՞նչ կ'ընես, հայր իմ, գոչեց : Նստուած, Նստուած միայն է որ ամենայն ինչ կատարեց, շնորհակալ ըլլանք իր նախախնամութեանն և մեզի ըրած հրաշքին համար » : Բաբասուհւոյն և կուսանաց ալ այս տեսարանէն սրտերնին շարժելով իրենք ալ չօքեցան, և այն երջանիկ ընտանեաց հետ շնորհակալ եղան Նստուածոյ ըրած պարգևացն :

Նստաւոր ջերմեռանդութեան վերջը գորովանօք գրկախառնեցան իրարու հետ : Բայց յորդաբուղի արցունքներ կը վազէին մօրն աչքերէն քանի որ Նրաքովիայի ձգած քօղը կը տեսնէր : Սեբուստի և իր կնկանն ըզգացած ուրախութիւնն չէր կրնար երկայն տևել, վասն զի Նրաքովիա կրօնաւորական վիճակն ընտրած ըլլալով ստիպեալ էին ծնողքն իրենց աղջկանէն բաժնուելու, և այս նոր բաժանմունքս իրենց աւելի դառն կու գար քան զառաջինն՝ վասն զի անյուսալի էր : Ընեցածնին ձեռք չէր տար որ Վիժնի հաստատուն : մայրը Սեբուստիի մէջ ազգականներ ունէր որ քովերնին կը հրաւիրէին զիրենք, և հարկն ստիպեց որ այնպէս ընեն : Եւ թէ օր միակերպ մէյմը տրտմութեամբ մէյմը ուրախութեամբ անցընելէն ետեւ, զուարթութիւննին յանկարծ յանկարծ տխրութեան փոխելով քիչ ատենէն իրարմէ

բաժնուէլու մտածութիւն, ըստ իրենց վերջին որոշմանն մտածեցին որ ճամբայ ելլեն. բայց բարի մայրը բողբոլվին անմխիթար՝ «Ի՞նչ բանի եկաւ ուրեմն, կ'ըսէր, մեր այնչափ փափաքած ազատութիւնը. մեր սիրելի զաւկին ամէն աշխատանքն ու յաջողութիւնքը զինքը մշտնջենաւորապէս մեզմէ յափը տակելու համար էին: Երանի թէ նորէն իրեն հետ մէկտեղ Սիպերիա ըլլայինք», Իսոնք էին ահա խեղճ մօրն հառաչանքները:

Կենաց ամենայն հասակի մէջ դառն ցաւ է մարդուս իր մերձաւորներէն և բարեկամներէն բաժնուիլը. բայց որչափ աւելի ամենադառն վիշտ է այն՝ երբ ամբ կենաց մեր վրայ ծանրացած կ'ըլլան և չենք կրնար բան մը յուսալ ապագայէն:

Իրաւքովիա աբբասուհւոյն սենեկին մէջ ծնողացը վերջին բարեկները տալու ժամանակ խոստացաւ նոյն տարւոյն մէջ իրենց այցելութեան գալու ի լաւ տիմիր. ետքը մէկէն հայրն ու մայրը, Իրաւքովիայի՝ աբբասուհւոյն ու քանի մը կուսանաց հետ եկեղեցին գացին. նորընծայ Իրաւքովիան թէպէտ մօրն հաւասար վշտացեալ էր այս ցաւագին անջատման վրայ՝ բայց աւելի արիասիրտ և համակամ կը ցուցնէր ինքզինքը և կը ջանար որ զմայրը քաջաւերէ. սակայն ի վերջին պահուն իր սաստիկ ցաւոց առջեւ առնելու համար քանի մը վայրկեան մօրն հետ խորանին առջև աղօթելէն ետև, կամացուկ մը հեռացաւ, դասը մտաւ ուր էին մէկալ կուսանքն, և վանդակներուն ետևէն՝ «Երթաք բարով, սիրելի ծնողք իմ, ըսաւ. ձեր աղջիկն Իստուծոյ է, բայց զձեզ պիտի չմոռնայ: Իրեցեալ հայր իմ և անձկալից մայր, ըրէք ուրեմն, ըրէք այս նուէրքս ալ որ Իստուած ձեզ մէկ ուզէ, և ինքը բիւր անգամ օրհնէ զձեզ», Իստ խօսքերուս վրայ սիրտն ելաւ և վանդակներուն կռթնեցաւ. երկար ատենէ ի վեր բռնած արցունքներով երեսները թրջեցան: Իսկ մայրն այն միջոցին ինքիւրմէ դուրս ելած՝ հե-

ծեծելով դէպ ի աղջիկը դիմեց. աբբասուհին ձեռքովը նշան մ'ըրաւ, և մէկէն վարագոյր մը քաշուեցաւ, ու կուսանքն սկսան երանեալ էն անբիծ՝ ի ճանապարհի և ոյս գիտն յօրէնս Տեառն սաղմոսն երգել. Ի որու լոյս և իր կիներ եկեղեցւոյն դուռը տարուեցան, ուր որ իրենց կը սպասէր կառքերնին. այս իրենց աղջիկը վերջին անգամ տեսնելն եղաւ:

Իսկ նոր կրօնաւորեալն Իրաւքովիա առանց դժուարութեան վանքին խիստ կանոններուն հպատակեցաւ. ամենայն ճշգրտութեամբ կը կատարէր իր պարտքերը, և հետզհետէ բոլոր միաբանութեան սէրն ու համարմունքն ստացաւ. բայց յայտնապէս սկսաւ տկարանալ և առողջութիւնը ձեռք չէր տար կրելու այն դժուարին կեանքը զոր իր նոր վիճակը կը պահանջէր. կուրծքը հիւանդացած էր: Իիժնի վանքը քամիներու դէմ լերան մը վրայ շինուած ըլլալով՝ այս տեսակ հիւանդութեան համար փնասակար դիրք մ'ունէր. ուստի տարի մը հոն անցընելէն ետքը՝ բժիշկները խորհուրդ տուին որ բնակութիւնը պէտք էր փոխէր:

Բաբասուհին կարեւոր գործոց համար Բեդերսպուրկ երթալու ստիպեալ ըլլալով՝ որոշեց որ հետն առնուզ Իրաւքովիա: Իարի մայրն այս ճամբորդութեամբ խեղճ աղջկան առողջութեանն օգնելու ակնկալութենէն դուրս, կը մտածէր նաև իրաւամբ որ Իրաւքովիայի համբաւն մայրաքաղաքին մէջ և ամենուն իր վրայ ունեցած սէրը օգուտ կրնային ընել վանքին շահուն: Իրաւքովիա գործունեայ բայց անշահասէր գործակալ մ'եղաւ. բայց իր նոր վիճակին պահանջած պատշաճութիւնները պահելով առաջին անգամուան պէս շատ ընկերութեանց մէջ չմտաւ, այլ միայն այն անձանց հետ տեսնուեցաւ՝ զորոնք մեծարեւելի իրեն համար երախտագիտութեան ու բարեկամութեան պարտք մ'էր:

Իայց այս միջոցներուն դէմքը սաստիկ սլափոխեալ էր թորացաւով որ

ծածուկ 'ի ներքուստ կը մաշեցնէր զինքը. սակայն այն հիւժման վիճակին մէջ ալ դժուարին էր իրենինէն աւելի շնորհալի և սիրելի դէմք մը տեսնելը: Հասակը չափաւոր էր. երեսը գեղեցիկ մահակաձև, սև քօղով մը փակեալ որ բոլոր մազերը կը ծածկէր. սևաչուի, լայն ճակատով և կերպ մը հանդարտ տխրութիւն մ'ունէր նայուածքին և ինչուան ժամտելուն մէջն ալ: Գիտէր իր հիւանդութեանն յատկութիւնն ու ամէն վտանգները. բովանդակ մտածութիւնը հանդերձեալ կենաց վրայ էր, որուն համբերութեամբ և աներկիւղ կը սպասէր, իբրև ժիր գործաւոր մը որ օրական աշխատութիւնը լնցուցած կը հանգչի ու կը սպասէ որ իրեն արժանաւոր վարձքն ընդունի:

Երբոր աբբասուհին գործողութիւնը լնցուց՝ պատրաստուեցաւ Բրաքովիայի հետ Վիժնի դառնալու, որն որ ճամբայ ելլելուն նախընթաց օրը դուրս ելաւ վերջին բարեւ տալու քանի մը բարեկամաց որ կառքերնին իրեն խաւրեր էին. երբոր տուններնին մտաւ՝ սանդխոյն վրայ երիտասարդ աղջիկ մը տեսաւ, որ վարի աստիճանին վրայ նստեր էր ամենախեղճ հագուստով: Սուրբական աղջիկը տեսնելով որ Բրաքովիայի ետեէն նշանադգեստ ծառայ մ'ալ կայ՝ հաղիւ հազ նեղութեամբ ոտք ելաւ ողորմութիւն խնդրելու համար, և թուղթ մը ծոցէն հանեց ու իրեն տուաւ. « Հայրս անդամալոյծ է, ըսաւ, և իմ ձեռք ձգած ողորմութենէս դուրս ամենեւին ուրիշ տեղէ օգնութիւն չունի. ես ալ հիւանդ եմ, ու քիչ ատենէն պիտի չկարենամ օգնել իրեն »: Բրաքովիա շտապաւ ու դողդոջուն ձեռքով առաւ թուղթը, որ ժողովրդապետին տուած վկայութիւնն էր աղջկան բարի վարուցն ու աղքատ ըլլալուն համար. մէկէն յիշեց իրեն այն թշուառ ժամանակը, երբ ծերակուտի ատենին սանդուխներուն վրայ նստած 'ի զուր անցնող գացողներուն կ'աղաչէր որ գթան իր վրայ: Եղջկան այս վիճակին իրեն անցեալ

խեղճութեանն հետ ունեցած նմանութիւնը ուստիկ զգացուց զինքը. ինչ որ քիչ մը ստակ ունէր քովը բոլորն ալ տուաւ և խոստացաւ որ նորէն ալ կ'օգնէ. այն անձինքն ալ որոնց վերջին բարեւ տալու եկեր էր՝ փութացին մէկէն ըստ Բրաքովիայի աղաչանացը օգնելու խեղճին, և այն միջոցէն սկսան իրեն հայրը խնամել:

Բեդերսպուրկէն ճամբայ ելլելէն առաջ խնդրեր էր Բրաքովիա որ արտունութիւն ըլլայ իրեն այն օրէնքէն որ կ'արգելու նորընծայից իրենց որդողական ուխտը քառասուն տարւոյնէ առաջ չընելու. ամենայն հնարք բանեցուց այս շնորհքս ընդունելու համար՝ բայց ոչ երբեք կրցաւ յաջողցնել:

Վիժնի դառնալուն միջոց աբբասուհին քանի մը օր Վովկորոտ կեցաւ, կուսանայ վանքի մը մէջ՝ որուն կանոններն աւելի դիւրատար և դիրքն ալ առողջարար ըլլալով շատ աղէկ կը յարմարէր հիւանդ նորընծային: Բրաքովիա մասնաւոր սիրով կ'ապուած էր Վիժնի վանքին մէջ իրեն մէկ երկտասարդ ընկերակցին հետ, որ քոյր մ'ունէր Վովկորոտի վանքին մէջ, և հիմա ալ հոն էր: Բրաքովիայի հոն անցուցած օրերուն մէջ այս քոյրը ջանաց բարեկամանալ հետը, և իմացուց որ իրեն քոյրը Վիժնի վանքէն Վովկորոտ պիտի գար. ուստի խորհուրդ տուաւ որ ինքն ալ հետը մէկտեղ գայ: Եբբասուհին ալ որ յայտնապէս աչքին առջև կը տեսնէր իրեն սիրելի նորընծային հիւժիլը, վրան ունեցած գորովագութ սիրովն հանդերձ հաւանեցաւ այնպէս ընելու, և Վիժնի հասնելուն պէս ամենայն կարեւոր եղածն հոգաց:

Բրաքովիա քիչ ատենէն բաժնուեցաւ իր հին վանքէն բոլոր միաբանութեան և քաղքին մէջ ամէն իրեն ծանօթ իցը մեծ ու անկեղծաւոր ցաւ պատճառելով: Վովկորոտ գալէն վերջը երկու ամիս փայտէ պղտի տնակ մը շինելու անցուց, երկու փոքրիկ խցիկներով մէյմը իրեն, մէյմ'ալ իրեն բարեկամին համար, վասն զի ամենեւին պարագայ

խուց չգտնուեցաւ իրենց համար: և այս նոր բնակարանին վրայ շատ գոհ եղաւ: Բրաքովիայի հետ անձնական ծանօթութիւն ունեցող ընկերակիցներն Բրտուժոյ կողմանէ մասնաւոր շնորհք մը սեպեցին անոր իրենց վանքերնին գալը, և փութացին ջանքով իրեն համար այն դժուարին աշխատութիւններն ընելու՝ որ ինքն հիւանդութեամբ չէր կրնար: Բայտիսի ինքնամբով և վայլած հանգստութիւն կը կրցաւ ինչուան 1809 ապրիլ:

Բայց բժիշկներն արդէն շատ ատենէ՛ի վեր յուսահատեր էին կենացը վրայ: սակայն ինքը թէպէտ և անձնաւորէր զոհած էր ինքզինքը, այլ դեռ չէր հաւտար որ մահը մօտեցած ըլլայ: Բնուշտ աստուածային մասնաւոր շնորհք մ'է որ այս դառն հիւանդութեան մէջ, որուն ամենեւին դարման չկայ, կարծես թէ կը զօրանայ կեանքը ու քիչ մը ատեն յոյս կու տայ հիւանդին որ քիչ ատենէն պիտի անշնչանայ, գոգցես չիմացնելու համար այն ահաւոր վայրկեանին մերձենալը, զոր ոչ ոք պիտի գիտնայ:

Բրաքովիա մահուան նախընթաց օրը քիչ մը ժամանակ քալեց վանքին սրահներուն մէջ սովորականէն աւելի քիչ նեղութեամբ, և լաւ մը մուշտակէ մաշկեակին մէջ պլլուած վանքին դրան առջևը նստաւ: Չմեռուան արեւը կարծես թէ կը կենդանացնէր զինքը: ձիւներուն փալիւիլը տեսնելով Սիպերիան ու իր անցեալ ժամանակները միտքը կու գային: Շանապարհորդաց բախիր մը վազելով անցաւ առջևէն ու շուտ մը հեռացաւ: նորէն յուսով սկըսաւ սիրտը տրոփել: “Ի՞նչ որ գարնան, ըսաւ իր բարեկամին, առողջացած ըլլամ” Եւ ասիմիր կ'երթամ ծնողքս տեսնելու: և դուն ալ հետս պիտի գաս, անանկ չէ՞: Բայտիս քիտքերս ըսելուն միջոց աչքերը զուարթութեամբ կը փայլէին, բայց մահը շրթանցը վրայ էր: ընկերակիցը կը ջանար ուրախ երես յուրնելու և արցունքները կը բռնէր որ հոսելու մօտ էին:

Երկրորդ օրը, 8 դեկտեմբեր, սրբաբուհւոյն Սառապուեայ տօնին կրցաւ եկեղեցին երթալ ու հաղորդուիլ: բայց երեկոյեան ժամն երեքին աւելի դէշ զգալով՝ առանց հանուելու անկողնոյն վրայ ընկողմանեցաւ որպէս զի քիչ մը հանգչի: շատ կուսանք կային խրջիկին մէջ և կարծելով թէ վտանգ մը չկայ՝ բարձր բարձր կը խօսէին ու ինչուան կատակ կ'ընէին ու կը ծիծաղէին: սակայն հիւանդն այնչափ բազմութիւն տեսնելով կը նեղուէր: Երբոր երեկոյեան աղօթից դանգակին ձայնը լսեց, ստիպեց զիրենք որ եկեղեցի երթան, ու զինքն իրենց աղօթիցը կը յանձնէր: “Բայտի, ըսաւ, դեռ աղօթեցէք Բրտուժոյ իմ առողջութեան համար: բայց քանի մը շաբթէն հոգւոյս հանգստեանն համար պիտի աղօթէք:” Սիպին իր բարեկամը մնաց խցիկին մէջ: Բրաքովիա աղաչեց որ երեկոյեան աղօթքներն ըսէ ինչպէս որ սովորութիւնն էր, որպէս զի իր պարտքը ինչուան վերջը կատարած ըլլայ: Կուսանն անկողնոյն քովը ծունկ չորած՝ սկսաւ կամաց ձայնով մը երգել աղօթքները: բայց առջի տունը լնցնելէն վերջը հիւանդը ժմտելով նշան մ'ըրաւ ձեռքովը: բարեկամը քովը մօտեցաւ և հազիւ թէ կրցաւ լսել ըսածը: “Սիրելի բարեկամ, ըսաւ, մ'երգեր, վասն զի աղօթքիս արգելք կ'ըլլայ: միայն ձայնով զուրցէ:”

Կուսանը նորէն ծունկ չորեցաւ, և երբ աղօթքները դաշն ձայնով մը կ'ըսէր, հոգեվարը երբեմն երբեմն կը խաչակնքէր երեսը: Վիշերուան մուծը պատեց:

Երբոր կուսանքը լուսով նորէն խցիկը դարձան, ալ չկար Բրաքովիա: Եւ ձեռքը կուրծքին վրայ մնացեր էր, և մատերուն դիրքերէն կ'երևար որ երեսը խաչակնքելուն ժամանակ վախճանած էր:

Վիշ:

ԲՅԱՎԻԵ ՏԸ ՄԵՍԴԵՐԸ